

Олександр Юга*

Акти Волинського воєводства кінця XV–XVI ст. (із зібрання Пергаментних документів Архіву головного актів давніх у Варшаві) / Підготовка до друку Андрія Блануци, Дмитра Ващука, Дмитра Вирського (латиномовні документи). — К.: Інститут історії України НАН України, 2014. — 154 с.

У сучасній історичній науці з поміж широкого спектру пропонованої друкованої продукції надзвичайно цінними та значущими є праці документального характеру. Проте, таке твердження не повинно сприйматися як спроба применшити значення праць, в яких безпосередньо розкриваються та аналізуються конкретно-історичні події, явища і процеси певної епохи. Справа в іншому — публікації археографічного характеру представляють собою фундамент, на якому власне і створюються аналітичні праці, присвячені конкретним історичним проблемам. Окрім того, написання подібного роду праць є надзвичайно клопіткою і непростою справою, адже за мету ставиться не вилучення з контексту конкретних джерел певної необхідної досліднику інформації, яка розкриває сутність тієї чи іншої проблеми, а йдеться про необхідність максимально точної лінгвістичної передачі оригінального тексту у повному обсязі. В цьому контексті на увагу заслуговує книга «**Акти Волинського воєводства кінця XV–XVI ст.**», яка стала результатом клопіткої діяльності колективу авторів — Андрія Блануци, Дмитра Ващука та Дмитра Вирського. Необхідно відзначити, що такого роду праця не є першою в науковому арсеналі названих дослідників. Так, у 2007 р. в Києві вийшла з друку книга «Князі Масальські: документи і матеріали XVI ст.», яка стала результатом опрацювання упорядниками документів XVI ст., які знаходяться в Державному історичному архіві Литви у Вільнюсі.

Структурно книга «Акти Волинського воєводства кінця XV–XVI ст.» складається з 8 логічно продуманих частин: змісту, вступного слова від упорядників, характеристики джерельного потенціалу «Актів волинського воєводства» для вивчення соціально-економічної історії України, зокрема Волині, в складі Великого князівства Литовського та їх дипломатичного аналізу, власне публікації документів, додатків, іменного, географічного та предметного покажчиків.

Уже з титульної сторінки книги стає зрозуміло, що її основу складають документи, які зберігаються в Архіві головному актів давніх у Варшаві. Виходячи з цього, на перший погляд, може скластися враження, що вона представляє інтерес лише для науковців, але вже на наступній сторінці чітко

* Олександр Юга — старший викладач Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

вказується, що насправді книга зорієнтована на широке коло читачів — «всіх, хто цікавиться історією України та Центрально-Східної Європи».

Розміщений на початку книги зміст (що є дуже зручним для читача) чіткий та логічно продуманий. Абсолютно виправданим вважаємо подання спочатку теоретичного обґрунтування важливості пропонуванних документів, а вже потім їх безпосередньої публікації.

У вступному слові упорядники книги чітко відзначають, що подані в ній 29 документів стосуються соціально-економічної та правової історії Волині в складі Великого князівства Литовського з 1492 до 1565 рр. І хоча частина поданих джерел вже була опублікована ще наприкінці XIX — на початку X ст., дана публікація аж ніяк не втрачає свого значення. Адже, за словами самих авторів, комплексне їх дослідження не проводилося, а рівень археографічного опрацювання раніше публікованих документів на сьогодні не відповідає вимогам часу.

Найбільш цікавою для читача (звичайно окрім самих опублікованих документів), на наш погляд, є характеристика «Актив Волинського воєводства» як важливого джерельного зібрання з соціально-економічної історії України в складі Великого князівства Литовського. Зокрема, в цій частині книги розглядаються механізм та норми регулювання ринку нерухомості в князівстві окремо у достатутівий період (до 1529 р. — часу появи I Литовського Статуту) та в період після 1529 р. Причому, це здійснюється шляхом постійної апеляції до даних конкретних архівних документів. Останні ж дозволяють дослідникам простежити такі види операцій з нерухомістю наприкінці XV — в першій половині XVI т. як заставні угоди, договори про обмін маєтностями (були досить зручними, оскільки дозволяли обходитись без залучення готівкових заощаджень), договори купівлі-продажу маєтностей і земель тощо.

Цікаво, що до вступу в дію I Литовського Статуту будь-який з перерахованих різновидів договорів набував юридичної сили за умов, що окрім закріплення печатками обох сторін, які домовлялися між собою, його засвідчували поважні свідки. У ролі останніх могли виступати міщани, шляхтичі, бурмистри, писарі, які мовою тогочасних документів іменувалися «добрими людьми». Окрім того, у достатутівий період приватні угоди між власниками маєтностей чи то про обмін, чи купівлю підтверджувалися великим литовським князем (так звані «підтвердні листи»). Знову ж таки, цікаво, що така процедура з точки зору практичної значущості була вкрай необхідною шляхтичам-власникам (саме вони зверталися з такими проханнями до князя): по-перше, вона гарантувала право розпоряджатися обмінними або придбаними маєтками та їх землями на власний розсуд нового власника (віддати, продати, обміняти, розширити); по-друге — саме в такий спосіб шляхті можна було узаконити перед князем своє право власності.

З матеріалів книги також дізнаємося, що з прийняттям у 1529 р. I Литовського Статуту усі операції з нерухомим майном надалі регламентувалися його положеннями, які в значній мірі представляли собою кодифіковані норми попереднього часу. Водночас, з появою статуту розпочався швидкий розвиток товаризації земельних відносин — власники землі могли на власний розсуд

вільно розпоряджатися нею: продавати, дарувати, заставляти, передавати у спадок й віддавати в оренду. Проте, поряд з такою свободою з'явилися і певні обмеження на продаж землі — не більше третини родових маєтків та отримання дозволу князя на операцію з нерухомим майном. Цікаво, що насправді останній носив суто формальний характер, оскільки практична значущість такого дозволу для учасників подібних договорів була зумовлена необхідністю зафіксувати угоду в князівській канцелярії, звідки в подальшому можна була отримувати копії договору, які завірялися представниками чинної на конкретний період влади.

Вважаємо, що окреслені авторами-упорядниками операції на ринку нерухомості власне і є тими сюжетами, які можуть привокувати увагу й інтерес не лише науковців, але й пересічних читачів, адже станом на сьогодні різні питання застави, купівлі та продажу земельної власності не втратили своєї гостроти та актуальності.

Завдяки здійсненому дипломатичному аналізу «Актів Волинського воєводства» читач дізнається про структурні складові кожного з документів: початковий протокол, основний текст та заключний протокол. Кожна з названих частин має власну внутрішню структуру. Так, початковий протокол включає інвокацію й інтитуляцію; основний текст складається з таких елементів як аренда, промультгація, нарація, диспозиція, санкція та короборація; нарешті заключний протокол кожного документа містить датування.

Зрозуміло, на найбільшу увагу (знову ж таки не лише науковців) заслуговують власне опубліковані в книзі документи. Відразу варто відзначити величезну заслугу упорядників, які відтворюючи та адаптуючи текст документів до вимог сучасного правопису водночас максимально повно зберегли їх оригінальний стиль (виходячи з попередніх праць подібного типу, це є визначальною рисою авторів в підходах до археографічних публікацій). Кожен з документів розпочинається чітким розгорнутим заголовком, який подається сучасною українською мовою (навіть, якщо текст документу подається латинською). Окрім того, після викладу власне тексту кожного документу подається вкрай важлива інформація про місце знаходження оригіналу, наявні попередні його публікації та короткий археографічний опис. З-поміж поданих документів 14 (разом з додатками) вперше залучаються до наукового обігу, що посилює цінність книги.

Якісно її доповнюють іменний, географічний та предметний покажчики.

Отже, знайомство з книгою «Акти Волинського воєводства кінця XV–XVI ст.» дає усі підстави зробити висновок, що її упорядники успішно справилися з завданням комплексного дослідження «Актів Волинського воєводства» та заповнили відповідну прогалину у вітчизняній археографічній науці, чим власне і зумовлена цінність даної книги. Окрім того, детальне ознайомлення з текстом повністю підтверджує задеклароване на початку книги твердження, що вона призначена «для істориків, мовознавців, викладачів та всіх, хто цікавиться історією України та Центрально-Східної Європи».

Авторському колективу щиро зичимо успіхів в нелегкій справі віднайдення, опрацювання і публікації документів з історії України й Великого князівства

Литовського епохи пізнього середньовіччя та раннього нового часу, а також гідного пошанування за клопітку та вкрай необхідну для історичної науки працю.